

TÜRK DESTAN KAHRAMANLARI ve KÖROĞLU*

Yrd.Doç.Dr. İsmet ÇETİN

Lord Raglan, geleneksel kahraman diye isimlendirdiği destan ve masal kahramanlarının bazı standart özelliklerini sıralar. Batı mit, masal ve destanlarından bazılarını esas alarak tespit edilen özelliklerin toplamı yirmi ikidir. Yirmi iki standart özellik şu ana gruplarda toplanabilir: 1-Kahramanın ailesi soyludur, 2-Kahramanın doğumu olağanüstüdür, 3-Kahraman kral olur-ki bunu kahramanın vak'aların merkez kişisi olması için gerekli bir vasıta olarak görmek de mümkündür., 4- Kahraman mutlak başarılı olur.¹

Destan hangi milletin olursa olsun, destanda yer alan vak'alar, vak'aların merkezindeki kişi, toplumun prensiplerini, davranış özelliklerini idealize ettikleri veya kahramanlığın vasıflarını yansıtır. Toplumun kendi içindeki ortak davranışları, toplumun yetiştirdiği ve belki de idealize ettiği bir şahsiyet üzerinde toplanır, o şahsiyette temsil edilir. Dolayısıyla kahraman, toplumun standart özelliklerini bünyesinde taşır. Bu temsil, mutlaka toplumun yaşadığı çevre ve zamanla bağlantılıdır. Zaman ve çevrenin dışında düşünülmez. Hal böyle olunca Türk destanları ve destanların merkez kişisi olan kahraman tipinin de ortak yönlerinin olması gerekir. Bu ortak yönler neler olabilir veya nelerdir sorusuna mutlak cevap bulunmalı kanaatindeyiz. Bununla ilgili olmak üzere Raglan'ın ortaya koyduğu standart özellikleri de dikkate alarak bu yönde bir çalışmayla Özkul Çobanoğlu Oğuz Kağan ve Er Töştük Destanı kahramanlarını incelemiştir.² Biz bu küçük denememizde, Raglan'ın ortaya koyduğu standart özellikleri de dikkate alarak, Türk des-

tan kahramanları ve kahramanların ailesi ile kahramanların doğumları ile ilgili küçük tespitler yaptık. Destan kahramanlarının standart özellikleri ve Köroğlu'nun bu özelliklerden hangilerine uygunluk gösterdiği noktasındaki tespitlerimizi de buraya aktardık. Tespitlerimizi, kısa örnekler ile verdiğimiz bazı destanları esas almak suretiyle gösterdik.

Oğuz Destanı: Destan kahramanı Oğuz Han, Dip Yavqı Han oğlu Kara Han'ın oğludur. Onun doğumu ve büyümesi olağanüstü özelliklerle donatılmıştır. Doğumdan hemen sonra anasının Müslümân olmaması sebebiyle süt emmemesi, kâfir olmaları dolayısıyla Küz Han'ın ve Kür Han'ın kızı ile evlenmemesi Oğuz'un olağanüstü özelliklerinden bazılarıdır. Oğuz henüz bir yaşındayken babasının onda asalet belirtileri görmesi ve temizlik ve güzellik ifadesi olması münasebetiyle Ogur ismini koyması, İsa Peygamber gibi henüz bir yaşındayken konuşması, onun olağanüstü özelliklerle teçhiz edilmiş olmasını açıklamaktadır.³

Manas: İsmiyle anılan destanın kahramanı olan Manas, "Cedi Tör'ün başında / Kusursuz doğmuş Böyö Han, / Böyö Han'ın balası, / Gayretli doğmuş Kara Han, / Kara Han'ın balası, / Gayretli doğmuş Cakıp Han'ın oğludur. Cakıp Han Aydar Han'ın kızı Çırçı ile evlenir ve çocukları olmaz. Manasçı, Cakıp Han ağzından Çırçı'nın çocuk doğurması için, on dört yıl aziz mezarlarını ziyaret etmediğini, kutsal su bulaklarında yatmadığını söyler. Nihayet Çırçı bir erkek evlat doğurur ve Cakıp Han çeşitli törenler yaptırır, ziyafet verir ve Dört pey-

gamber hocaya adını Manas koydurur. Manas'ın doğumu münasebetiyle verilen ziyafete katılan davetliler, Manas'ın cin gibi olacağını, Kıtay'ı kıracağını söylerler. Mana, beşikte yatarken babasına; "Ak sakallı atake Cakıp Han/ Müslüman yolunu açacağım/ Kâfirin malını saçaacağım/ Kâfiri sürüp çıkarıp/ Müslümana necat salacağım" diyerek gelecekte yapacaklarını haber verir. Burada kısaca verdiğimiz bilgi, Manas'ın han ailesine mensup olduğunu, doğumundan itibaren olağanüstü özellikler gösterdiğini ifade etmektedir.⁴

Edige Batır: Eski zamanlarda **Şaştı Aziz** adında keramet sahibi bir evliya varmış. Yaşayıp yaşlanıncaya kadar çocuğu olmamış, Tanrı'ya çocuğunun olması için dua ederken bir rüya görmüş. Rüyasında "kibleye doğru git " diye bir ses duymuş. Şaştı Aziz, kibleye doğru giderken dinlenmek için bir su kenarına oturmuş. Suya, kuğu şekline girmiş üç tane peri kızı gelmiş. Suyun yanına gelen kızlar şekil değiştirip, insan şeklinde suya girmişler. Bunlardan birisi ile evlenen Şaştı Aziz, Peri Kızının ayağa bakma yasağını delip, Peri Kızının ayağına bakmış ve bunun üzerine Peri Kızı Şaştı Aziz'i terk etmiş. Peri Kızı Şaştı Aziz'i terk ederken , İçimde çocuğun var. Dokuz yolun kesiştiği yerde bul" demiş. Şaştı Aziz, arayıp bu çocuğu bulmuş ve bu çocuğa Edige ismi verilmiş.

Edige, Şaştı Aziz tarafından büyütülmez, başkalarına verilir ve çoban olarak büyür. Edige'nin akıllı oluşu, âdil davranışı, şöhrete ulaşmasını sağlar ve şöhreti Toktamış Han'a ulaşır. Toktamış Han Edige'yi evlat edinir. Edige uzun süren maceralardan sonra Hanlık mevkiine geçer.⁵

Kazak rivayetinden alınan Edige ile ilgili bu kısa bilgi, onun olağanüstü bir şekilde doğduğunu, koruyucu, âdil, cesur bir kahraman, dolayısıyla iyi bir yö-

netici adayı olduğunu anlatmaktadır.⁶ Bu yapısı ile Edige geleneksel Türk destan kahramanı tipine benzer. Zira, doğumundan itibaren mitik unsurlar taşıyan, olağanüstü bir özelliğe sahiptir. Edige bu yönü ile Oğuz'un çocuklarına benzer. Hatırlanacağı gibi Oğuz'un ışıktan çıkan güzel kızdan olan çocukları Gün, Yıldız ve Ay ismi ile anılır, Ağaç kovuğunda bulunan güzel kızdan da Gök, Dağ ve Deniz isimli çocukları olur.⁷

Koblandı Batır: Koblandı, altmış yaşındaki Analık, doksan yaşındaki Toktar Bay'ın, evliyaya at, Horasan'a koyun adayıp Tanrı'dan dileyerek bulduğu kahramandır. Koblandı Batır, doğar doğmaz büyür, on yaşında ise evlenir.⁸

Muhtar Avezof'un tespitine göre Koblandı Batır, Rusların Kazan'ı istilası esnasında ortaya çıkar. Destan Kazan'ın işgali ve yapılan mücadeleyi anlatır.⁹ Destan ve dolayısıyla destan kahramanı Koblandı Batır'ın , toplumun dışı yönelik mücadelesi esnasında ortaya çıkması, Toktar Bay ve Analık'ın Tanrı yardımı ile çocuk sahibi olması ve Koblandı'nın ancak ilahî gücün yardımı ile dünyaya gelmesi, onun destan kahraman tipini temsil ettiğinin işareti olarak değerlendirilebilir.

Er Sayın: Er Sayın Nogaylar arasında Bozmunay isimli bir beyin oğludur. Çok varlıklı olan Bozmunay ve karısı, Er Şaştı isimli evliyanın mezarını ziyaret eder ve orada geceler. Sabah bir çocuk sahibi olurlar. Ata-evliyaların ruhlarının yardımları ile doğan Er Sayın'a halk toplanarak ismi korlar. Er Sayın, Kóbikti isimli varlıklı birinin Aybike isimli kızı ile evlenir.

Er Sayın, hem bey, hem de varlıklı olan bir aileye mensuptur. Evliyalar yardımı ile olağanüstü şekilde doğar. Evliya yardımı ile isim alır, başarısını evliyaların yardımına borçludur. Er. Sayın'ın isim alması esnasında evliyasını unut-

maması gerektiği' tembihini tutmadığı zaman başarısız olur. Er Sayın bir aristokrat ailenin kızı ile evlenir. Destan ve destan kahramanı Er Sayın, Koblandı'dan sonra sahneye çıkar ve Koblandı'dan aldığı kahramanlık/ cengaverlik geleneğini devam ettirir.

Er Sayın bu yapısı ile, yani han ailesine mensubiyeti, aristokrat olması, olağanüstü doğumu, aristokrat bir ailenin kızı ile evliliği ve doğumundan itibaren olağanüstü yardımlar, evlialardan yardım alması ile geleneksel kahraman tipi ile aynılık gösterir. Destan içinde zaman zaman destan kahraman tipinden sapsuların görüldüğü söz konusudur. Bunun sebebi ise kanaatimizce destanın zaman içinde değişikliğe uğramış olabileceğidir. Bu da tamamen destanın tespit edildiği zaman ile ilgili olmalıdır.

Çora Batır: Çora Batır, Narik isimli bir kahramanın oğludur. Narik, Tama soyundan olup Kazanlıdır. Narik, kendi memleketini bırakarak Akşahan'ın yanına gider ve onun avcısı olur. Akşahan için ona av köpeği besler. Bir gün Akşahan'ın köpeğini ararken hazine bulur ve Narik tarafından kadı tayin edilir.

Çora Ali Bey'in annesine hakareti, babası Narik'in Ali Bey'i ağlayarak Çora'ya şikayet etmesi ve Çora'nın intikam almak için Ali Bey ile mücadelesi, Köroğlu'nun Batı anlatmalarında, özellikle Türkiye sahasında Bolu beyi ile mücadelesini ve mücadele sebebini hatırlatmaktadır. Kazak sahasında Avezov'un incelediği metinde geçen, Narik'in Akşahan'ın avcısı olması ile Köroğlu'nun babası Yusuf'un Bolu Beyi'ne seyis olması birbirleriyle benzerlik arz eder.

Battal Gazi'nin destanın başında babasının intikamını almak için sahneye çıkması¹⁰ Çora batır'ın sahneye çıkması ile benzerlik gösterir.

Narik, Mendisuluv isimli bir kızla evlenir ve Çora bu evlilikten olur. Narik,

Çora Batır'ın doğumundan önce Baba Tükti'nin tavsiyesi ile Edige'nin babası Şaştı Aziz'in türbesini ziyaret eder ve Çora bu ziyaretten sonra dünyaya gelir. Burada dikkatimizi çeken nokta, Çora'nın doğumundan önce babasının Akşahan'ın avcılığından kadılığa yükselmesi ve Çora'nın kadı çocuğu olarak ve aziz türbesini ziyaretten sonra, manevî lider Şaştı Aziz'in himmetiyle dünyaya gelmesidir.¹¹

Çora Batır, Kazan'ın Ruslar tarafından işgali esnasında ortaya çıkar ve tarihî kaynaklar Çora'nın gerçekte yaşadığını, Tamalara mensup olduğunu ve Tamaların Kazan'ın Ruslar tarafından işgalinden sonra Türkiye'ye yerleştiklerini bildirmektedir.

Alıp Manaş: Alıp Manaş, Baybarak isimli bahadırla Ermen -Çeçen Hanım'ım oğullarıdır. Alıp Manaş, destanda çabucak büyür ve Kırgız Kağan'ın kızı Küçücek-Aru güzel ile evlenir. Kümtüjek -Aru güzel Alıp Manaş'ın annesi tarafından soyluluğu, " millete seni övdürmeye/ soylu birini alıp verdik" mısraları ile ifade edilir. Alıp Manaş, Ay Südürlü Biçik'i, yani gelecekte haber veren kutsal kitabı okur. Ne olup biteceğini bilmek, kağanların hangisinin güçlü olduğunu öğrenmek ister. Ak Kağan isimli kağanı bilir ve onun kızını almak için yola çıkar. Giderken kendisini sudan geçiren ihtiyara bir ok verir ve Ak Kağan'ın oradan dönüp dönemeyeceğinin oktan anlaşılacağını söyler. Alıp Manaş ölür veya dönmezse oku paslanacaktır. Alıp Manaş'ın Ak- Boz isimli atı da zekidir. Alıp Manaş ve kendi geleceğini düşünür. Ak-Kağan'a esir olan Alıp Manaş'ın zindandayken yardımına kazlar gelir ve onlarla babasına mektup gönderir.¹²

Alıp Manaş, kısaca izah ettiğimiz gibi bir bahadır ailesinden gelmekte ve gelecekte haber veren kutsal kitabı okuyabilmekte, bununla istikbal tayin

edebilmektedir. Bundan başka kazlar ile konuşmakta ve onların babasına haber götürmesini sağlamaktadır. Alıp bu yönleri ile bir yandan aristokrat bir aileye, bir yandan da ilahî güçlerle teçhiz edilmiş bir yapıya sahiptir. Destan mitik unsurlarla bezenmiş olsa bile, bu destan kahramanının aristokrat yapıya ulaşmasını değil, aristokrat olan destan kahramanının çevresinin mitik unsurlarla bezenmesi şeklinde izah edilmelidir.

Çibetey Han: Çibetey Han, Altın Arığ Destanı'nın başlangıcını hazırlayan kahraman olup, Babası Alp Han ve Ak Ölen Arığ'dır. Ancak, Ak Han ve Ak Ölen Arığ Çibetey Han büyümeden ölmüşler ve Çibetey Han Picen Arığ tarafından büyütülmektedir. Picen Arığ, Çibetey Han büyüyünceye kadar hanlık yapacaktır. Oysa bu Picen'in hesabına gelmez ve hanlığının devamlı olmasını ister. Bunun için Çibetey Han'ı öldürür. Kadın kahraman olmakla beraber, olumsuz tipin temsilcisi olan Bicen, olumsuzluğun cezasını ölümü ile öder ve kendisinin öldürdüğü Çibetey Han olağanüstü güçlerin yardımı ile hayata döner ve Han olur.¹³ Hakkı olan Hanlığı alan Çibetey olumlu bir kahraman tipidir ve yukarıda da söylediğimiz gibi Han çocuğudur. Aristokrat bir aileye mensuptur. Kendi ismini destana da veren Altın Arığ, kardeşi İcen Arığ ile babasının yanına giderlerken ailesi hakkında bilgi verilir. Ancak, ailesinin soyu hakkında veya içtimaf yapısı hakkında bilgi verilmez. Bunun sebabini, olumsuz destan tipinin ailesinin belli olmaması veya, destan anlatıcısı ve anlatıcının çevresi, olumsuz tipleri içinde yaşadıkları toplumun normlarına uygun bulmadığı davranışları sergileyen tipin, aristokrat kesimin dışında tutması endişesine bağlamak mümkündür.

Âdil Sultan : Kendi adıyla anılan

destan kahramanı Âdil Sultan, Kırım Vilâyetinde Çengiz ahfadından Muhabbet Giray'ın oğludur.

Abdulkadir İnan'ın destan diye isimlendirdiği metin, aslında Kırmılı Âdil Sultan Hikâyeti ismini taşımaktadır. Uzun bir ağıt da diyebileceğimiz Âdil Sultan Destanı'nın kahramanı Âdil Sultan, metinde; *Pâdişahlar pâdişahı*, olarak geçmektedir. Bu da bize Âdil Sultan'ın asil bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir. Kaldı ki, Bu destan, Kırım hanlarından Adil Giray'ın macerası ve İran'da esir edilişi ile ölümünü anlatır.¹⁴

Er Samır: Er Samır, Ak-Bökö ve Ermen Çeçen'nin çocuklarıdır. Ak-Bökö, ayrı ayrı üç boynuzlu bir ata binen bahadır bir kişidir. Ak-Bökö, destan kahramanının doğduğu yerin hakimidir. Bunun, Er Samır'a ak malının ortasından bölüp yarısını, yine halkının milletinin otlağının yarısını vermesinden anlamak mümkündür.¹⁵

Er Samır Ak-Bökö'nün han olması, üç boynuzlu bir ata binmesi, onun mitik kişiliğine işaret eder. Er Samır da babası gibi mitik unsurları bünyesinde taşıyan bir yapıdadır. Han olması da aristokrat olmasının bir işaretidir.

Dede Korkut Hikâyelerinden **Buğaç Han**, Dirse Han'ın oğludur ve Dirse Han bir bey oğlu beydir.¹⁶

Salur Kazan, Ulaş Oğlu, "ol erenlerin arslanı, tülkü kuşun yavrısı, beze miskin umudu, Amut suyunun arslanı, Karacığın kaplanı, Konur atın iyisi, Han Uruz'un babası, Bayındır Han'un güyegisi, Kalın Oguz'un devleti, kalmış yiğit arhası" olarak tavsif edilir.¹⁷

Salur Kazan, şahsiyeti, akrabalık ilişkileri ve sıfatları ile anlatılır. Burada, kahramanlığın sebepleri de verilmek istenir. Kahramanlığın sebepleri, Ulaş Oğlu olması, Uruz'un babası olması, Bayındır Han'ın güveyisi olması gibi unsur-

lardır. Bundan başka, Bayındır Han'ın güveyisi olması da onun asaleti ile ilgili ip uçları vermektedir.

Bunlardan başka diğer Dede Korkut kahramanları da mutlak bir asalet ünvanı taşırlar ve soyları ile ilgili bilgiler verilir.¹⁸

Bazı destanlardan aldığımız bu örnekler, destan kahramanlarının aile yapısı, ailenin içtimai durumu, kahramanın doğuşu ve yetişmesi ile ilgili bir fikir vermenin yanında, kahramanların şahsiyetlerinin teşekkülündeki olağanüstü unsurları işaret etmesi bakımından önemlidir.

Bazan destan, bazan hikâye tarzında karşımıza çıkan ve Batı Türk gruplarında daha çok hikâye tarzında görülen Köroğlu'nun doğuşu, yetişmesi ve şahsiyetinin oluşmasında ile ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır.

Köroğlu: Türkmen rivayetinde Köroğlu, Adı Beğ'in oğludur. Adı Beğ, Çandibil isimli yurtta yaşamaktadır. Buranın hâkimi Cıgalı bey isminde bir beydir. Cıgalı Bey'in Gencim Bey, Mümin Bey ve Adı Beğ isimli üç oğlu vardır. Bunlardan Gencim Bey cimriliği ile, Mümin Bey de fiziki ve ruhi bakımından dengesizliği ile görülürken, Adı Beğ yiğitliği ve güzelliği ile görülür. Adı Beğ şahin gibi gözlü, baykuş kulağı gibi keskin kulaklı, kırlangıç gibi bıyıklı ve akkılı birisidir. Tuttuğu işi bırakmayan birisi olan Adı Beğ'in çevresine yiğitler de toplanmaktadır. Bu yiğitlerin sayısı kırktır.

Adı Beğ evlenir ve hanımı hamileyken ölür. Cıgalı Beğ Adı Beğ'in teselli olması için ona nasihatlar da bulunur. Adı Beğ ölür. Babası Cıgalı Beğ, Adı Beğ'in bir çocuğunun olması gerektiğini, Adı Beğ'in güzelliği ve yiğitliğinin devamı için istemektedir. Nihayet bilindiği gibi Adı Beğ'in hanımının mezarında keçi sütü ile beslenen Köroğlu, Gencim Beğ tarafından bulunur ve Cıgalı Beğ haber-

den edilir. Çocuk mezardan çıktığı zaman alınıp Cıgalı Beğ'in yanında büyütülmeye başlanır. Adı Rövsen olur. Ancak, fakir birisi bunun Guroğlu ismini alması gereğini söylerse de kimse dinlemez. Rövsen, mollaya verilir, molların Rövsen'in kavgacılığından şikayeti üzerine alınır, çocukların içine katılır, çocuklar ile kavga eden Rövsen hakkında halk kendi arasında bunu ortadan kaldırmak için karar alırlar. Bunun üzerine Cıgalı Beğ, Rövsen'i'n hayatını kurtarmak için Rum ülkesine gider. Rum hükümdarının seyisliğini yapar ve bilindiği gibi beğenilmeyen bir tay seçtiği için, diğer çalışanların tuzağı ile gözleri oyulur. Rum hükümdarının memleketinden ayrılan Rövsen, Cıgalı Beğ'in gözlerinin kör edilmesi üzerine **Köroğlu** ismini alır.¹⁹

Köroğlu'nun başka bir rivayeti ise şöyledir: Eski zamanlarda Teke-Cevmit elinde Bozay isimli bir han vardır. Bozay Han kızını kıskanır ve onu demirden bir saraya kilitler. Ancak kız güneş ışığından hamile kalır. Bozay Han kızını öldürür ve kızı mezarda doğurur. Bu doğumda Köroğlu dünyaya gelir.

Köroğlu'nun atası Ravşenbek Ürgenç şehrinin beyidir. Şahargula şehrinin hanı Ravşenbek'i kaçırdır ve kul diye satar. Ravşenbek, Gajdenbek isimli bir Türkmen tarafından satın alınır ve kızı Akanay ile evlendirilir. Ravşenbek Şahargul şehrinin hanı Şagadat'ın han sülelesine mensup olmadığını anlayınca cezalandırılır ve gözleri oyulur. Buradan Türkmen ülkesine kaçır. Ürgençte kalan Akanay hastalanıp ölür ve mezarda Köroğlu doğar.

Kozay Batır, kazakların beyidir. Kara Nogay Hanı Kazakbay Kozay Batır'a düşmanlık eder. Kazak Bay, Kozay batır'ın düşmanları ile birleşir ve Kozay Han ile savaşır. Bunun üzerine Kazakbay ile Kozay Batır dost olurlar. Bir sa-

vaşta Bozay'ın eşi Aysuluw düşmanlar yakalanıp diri diri mezara gömülür. Aysuluw mezarda evliyalardan yardımını ve çocuğunu doğurur ve çocuk Bozay tarafından bulunup Köroğlu ismi ile büyütülür.²⁰

Gaziantep'in İslahiye ilçesinde, Göğe Bakan aşiretinden derlenen bir Köroğlu hikâyesinde geçen "Köroğlu'nun babası Yusuf, attan iyi anlardı. Çünkü beyliğinde hep bu atlara binerdi..." ifadesi, Köroğlu'nun babasının beyliğini işaret etmektedir.²¹

Köroğlu'nun menşei ile ilgili münakaşalar

Köroğlu'nun doğum ve babasının kör olması ile ilgili konular üzerinde yoğunlaşmaz. Ancak, isim alması, onun şahsiyet bulması ve asi! mücadelesine başlamasına sebep teşkil eder. Zira Köroğlu'nun Batı anlatmalarında, mücadeleye başlama sebebi olarak, babasının intikamını almak düşüncesidir. Köroğlu'nun zuhuru ile ilgili anektodların dışında bu maksat üzerinde yoğunluk görmez. Bu da, Köroğlu'nun şahsiyet bulmasına, destan kahramanı olarak ortaya çıkmasına sebep olmak yerine, Köroğlu ismine kaynak bulma adına anlatılan bir epizottur. Sadece ismin halk etimolojisinde izah tarzıdır. Kaldı ki birçok araştırmacı Köroğlu'nun tarihi kaynaklarına dair bilgiler de vermektedirler. Zeki Velidi Togan, Fuad Köprülü Türk-Sasani mücadelesini kaynak gösterirken, Ziya Gökalp Gazneli Mahmud'u Köroğlu'nun prototipi olarak kabul eder. Jurmunsky ve Zarifov ise, Köroğlu'nun bir hükümdar, bir kahraman, aynı zamanda âşık olduğu üzerinde görüş beyan ederler.²²

Türk destan geleneğinde yer alan kahramanlar, aileleri, doğumları ve şahsiyet bulmaları yönü ile aynı standart özelliğe sahiptirler. Burada iki farklı destan kahramanı görmekteyiz. Bunlar-

dan birisi Batı Türk grubu anlatmalarındaki Köroğlu ve Kazak Türkleri arasında anlatılan Kazan Tatarlarının destan kahramanı Er Tarğın'dır. Bu iki destan kahramanı daher hangi bir asalet ünvanı taşımazlar. Zira Köroğlu, bir seyisin oğludur, Er Tarğın ise memleketinde birisin öldüren, suçlu olduğu için Akşahan isimli Kırım Hanına sığınan birisidir. Destan kahramanın, nerede doğduğu, nasıl doğduğu, nasıl büyüdüğü ve nasıl destanî şahsiyet kazandığına dair bilgi bulunmaz.²³ Dolayısıyla bu iki kahraman geleneksel destan kahraman tipine uymamaktadır.

Türk destan geleneğinde, destan kahramanlarının kendilerine mahsus standart özellikleri bulunmaktadır. Bunlar şu ana başlıklar altında toplanabilir:

a. Destan kahramanları aristokrat bir aileye mensupturlar. Ailesi. Genellikle baba tarafı bey, hükümdar gibi asalet ünvanları taşırlar.

b. Destan kahramanları ailenin zor durumda olduğu bir dönemde doğarlar. Kahramanın ailesi ya çocuklarının olmasından dolayı sıkıntılıdır, ya mücadele edecekleri dış kuvvetler karşısında yardıma ihtiyaçları vardır, ya da bir kötülükten korunmak mecburiyetindedirler.

c. Destan kahramanları çoğu kez olağanüstü şekillerde doğarlar. Destan kahramanları ya bir azizin türbesini ziyaret sonrası, ya aç doyurup çıplak giydirmek suretiyle sevap kazanmak sonucunda, ya bir ermiş-evliyanın himmeti ile ...

d. Destan kahramanı doğumundan sonra olağanüstü bir süratle büyürler. Bazan Oğuz'da olduğu gibi hemen et yer veya kâfir olduğu için ana sütü emmesi gerektiğini bilecek kadar bilge, ya Köroğlu'nun t-Türkmen rivayetinde olduğu gibi 8-10 yaşlarında güçlü olmak, ya da Manas'ta ve Boğaç'ta olduğu

gibi kendi akranları arasında tebartüz etmek şeklinde olabilir.

e. Destan kahramanları özel bir tarzda şahsiyet bulurlar. Yusuf Beg'de olduğu gibi rüyada evliya ve sahabeler ile musahebe sonucu, ya Battal Gazi'de olduğu gibi bir emanetin ulaştırılması neticesinde, ya da Köroğlu'nda olduğu gibi olağanüstü bir gayretle çalışma neticesinde olabilir.

f. Destan kahramanları doğuştan itibaren kahraman yaratılıştadırlar.

g. Destan kahramanları özel bir şekilde isim alırlar ve isimleri kutsanmıştır.

Sonuç olarak, Köroğlu Doğu versiyonu itibariyle geleneksel Türk destan kahramanı yapısına uymaktadır. Batı versiyonu bu yapıya uygunluk göstermez. Köroğlu'nun doğu versiyonunun esas aldığımız takdirde bu yapısı ile geleneksel destan kahraman tipine uyduğunu gördük. Bizim kanaatimiz, Köroğlu'nun babasının gözlerinin kör edilmesi, tarihin hafızasından silinmiş olan Kür kelimesinin görmez anlamındaki kör kelimesi ile değişmiş olduğudur. Zira Dede Korkut'ta geçen **Kür kopmak** söyleyişi ile coşkun anlamında halen kullanılmakta olan ve bir nehrin ismi olan **kür** kelimesi bize rehberlik edecektir. Ancak, dışa karşı mücadelelerin hikayesi olan destanlar, milletlerin içe yönelik çatışmalarının, hatta insanın kendi iç hesaplaşmasının hikayesi olan hikaye tarzına dönüşmesi, Köroğlu'nun aslı yapısının bozulmasına sebep olmuştur.

DİPNOTLAR:

*Çanakakale Onsekiz Mart Üniversitesi'nce düzenlenen **Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu III**'te tebliğ olarak sunulmuştur.

¹ Lord RAGLAN, *Geleneksel Kahraman*, (Çev. Metin EKİCİ), Milli Folklor, C:5, S:37 (Bahar 1998), s.126-138.

² Özkul ÇOBANOĞLU, *Lord Raglan'ın Batı Halk Kahramanı Kalıbı Açısından Oğuz*

Kağan ve Er Töştük Destan Kahramanlarına Bakış, Umay Günay Armağanı, Ankara 1996, s.202-209

³ A.Zeki Velidi TOGAN, *Oğuz Destanı-Resideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili*, İstanbul 1983, s.17-19

⁴ Naciye YILDIZ, *Manas Destanı (W.Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller*, Ankara 1995, s.537-539

⁵ Muhtar AVEZOV, *Folklor Yazıları*, (Hazırlayan A.Abbas ÇINAR) Ankara 1977, s.194

⁶ AVEZOV, a.g.e., s. 194

⁷ V.BANG-R. ARAT, *Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul 1986

⁸ AVEZOV, a.g.e., s.195-209; Cafer BEKIROV, *Kırımatar Halk Ağzı Yaratıcılığı*, Taşkent, 1991, s.73-74,

⁹ Avezov, a.g.e., s.195-208

¹⁰ Hasan KÖKSAL, *Battalnamelerde Tip ve Motif Yapısı*, Ankara 1984

¹¹ AVEZOV, a.g.e., s. 227-228; C. BEKİROV, *Tatar Folkloru*, Taşkent 1975, 27-29

¹² Metin ERGUN, *Alıp Manaş*, Konya 1977, s.96-146.

¹³ Fatma ÖZKAN (Hazırlayan), *Altın Arıç*, Ankara 1977, s.34-...

¹⁴ Abdulkadir İNAN, *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara 1987, s.86-98

¹⁵ İbrahim DİLEK, *Er Samır Destanı*, Ankara 1997, (G.. Sosyal Bil.Ens.Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), s.97

¹⁶ Orhan Şaik GÖKYAY, *Dedem Korkud'un Kitabı*, İstanbul 1973, s.4-5

¹⁷ GÖKYAY, a.g.e., s.30

¹⁸ Daha geniş bilgi için bkz. GÖKYAY, a.g.e., s.CXLI-CLXXIX

¹⁹ Köroğlu, 15-40

²⁰ Daha geniş bilgi için bkz. Dursun YILDIRIM, *Köroğlu Destanı'nın Orta Asya Riva yetleri, Köroğlu Semineri Bildirileri*, Ankara 1983, s.103-114.

²¹ Ferman ALAN, *İlahiye Gögebakan Folkloru*, Ankara 1998 (G.Ü.G.E.F.Türk Dili ve Ed. Egt.Bil.Mezuniyet Tezi)

²² Köroğlu'nun menşei ve farklı anlatmaları konusunda geniş bilgi için bkz. Dursun YILDIRIM, *Köroğlu Destanı'nın Ortaasya Rivayetleri, Köroğlu Semineri Bildirileri*, Ankara 1983, s.103-114; Fikret TÜRK-MEN, *Köroğlu'nun Özbek ve Ermeni Varyantları, Köroğlu Semineri Bildirileri*, Ankara 1983, s.83-90; *Köroğlu Hikayelerinin Yayılma Sahaları ve Menşe Meselesi, Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi-Tebliğler II. Türk Edebiyatı*, C:2, İstanbul 1988, s.555-565; İsa ÖZKAN, *Köroğlu Destanında Kahraman ve Atının Doğuşu ile İlgili Motiflerin Tahlili, Türk Dili*, C: S: .S. 223-233

²³ AVEZOV, a.g.e., s. 209-221